ଟୀପ୍‌ପଣୀ

ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ କରାଯାଉଛି । ଏହା କେବଳ ଦୂରତାକୁ ହ୍ରାସ କରିନାହିଁ, ଏହାଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନେ ପରସ୍ପରର ନିକଟତର ହୋଇଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦରେ କହିଲେ ଭିନ୍ନ ସଂସ୍କୃତିର ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ ସ୍ତର ର ଲୋକମାନେ ପରସ୍ପର ସହ ମିଳାମିଶା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି, ଏହା ସାଂସ୍କୃତିକ ବିନିମୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଭିନ୍ନ ବାଧା ବନ୍ଧନ କୁ ଭାଙ୍ଗି, ନୂତନ ଉତ୍ତମ ବୁଝାମଣା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଏହା ସହିତ ଏହା ଦ୍ୱାରା ଅଣକୁଶଳୀ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅତିକୁଶଳୀ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏଥିରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଛି ଯେ ରେଳବାଇ କେବଳ ଏକ ପରିବହନ ମାଧ୍ୟମ ନୁହେଁ, ଏହା ବିକାଶର ବାହକ ମଧ୍ୟ ।

ପାଠ୍ୟଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୧୮.୩

୧. ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ?

୨. ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ଲକ୍ଷଣ ସବୁ ଲେଖ ?

୩. କ୍ରମ-ବିକାଶ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝାଯାଏ ?

୪. ବିପ୍ଳବ, ପ୍ରତି-ବିପ୍ଳବ ଠାରୁ କିପରି ଭିନ୍ନ ?

୫. "ପ୍ରଗତି" ଓ "ବିକାଶ" ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଅ ।

୧୮.୪ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ତତ୍ତ୍ୱ ବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ (Theories of Social Change)

ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନୀ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦିଆଯାଇଥିବା ସାଧାରଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସବୁ କୁ (ଯାହା ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତି) ମୁଖ୍ୟତଃ ଚାରିଟି ତତ୍ତ୍ୱରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ସେମାନେ ହେଲେ –

୧. କ୍ରମ-ବିକାଶ ତତ୍ତ୍ୱ (evolutionary Theory)
୨. ଆବର୍ତ୍ତନ (ଚକ୍ରୀୟ) ତତ୍ତ୍ୱ (Cyclical Theory)
୩. ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ତତ୍ତ୍ୱ (Functional Theory)
୪. ସଂଘର୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱ (Conflict Theory)

୧. କ୍ରମ-ବିକାଶ ତତ୍ତ୍ୱ (evolutionary Theory) : ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ଯେ ଜୈବିକ ସଂରଚନା (Organism) ମାନଙ୍କ ଭଳି ସମାଜ ମାନେ ମଧ୍ୟ ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି । ଡାରୱିନ ଙ୍କର ଜୈବିକ କ୍ରମ ବିକାଶ ଧାରଣା, "ଶକ୍ତି ଶାଳୀ ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ରହେ" (Survival of the

fittest) ଏହି ଧାରଣା କୁ ପ୍ରମାଣିତ କରିଛି । ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦରେ ସମାଜ ମାନେ କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଜଟିଳତା ଆଧାରରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ସ୍ତରକୁ ସ୍ତର କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଅଧିକ ବିକଶିତ ଓ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସ୍ଥିତି କୁ ଗତି କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁସାରେ ବିକାଶ ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନୂତନ ସ୍ତର ଏହାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ତର ଠାରୁ ଉନ୍ନତ ଓ ଭିନ୍ନ । 'କ୍ରମ-ବିକାଶ' କହିଲେ ସଂପର୍କୀତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମାନଙ୍କର କ୍ରମ-ସମୁହର (Series) ଏକ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ସ୍ୱରୂପ କୁ ବୁଝାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏକ 'ବସ୍ତୁ' (thing) ର ଲୁକ୍କାୟିତ ଲକ୍ଷଣ ମାନେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥା'ନ୍ତି । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଏକକ ରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିବା ନିହାତି ଜରୁରୀ ଅଟେ ।

୨. **ଆବର୍ତ୍ତନ (ଚକ୍ରୀୟ) ତତ୍ତ୍ୱ (Cyclical Theory) :** ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ସମାଜମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ-ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଜୀବନାବର୍ତ୍ତ (ଅର୍ଥାତ୍ ଜନ୍ମ, ବିକାଶ/ବୃଦ୍ଧି, ପରିପକ୍ୱତା ଓ ମୃତ୍ୟୁ) ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ସମୁଦ୍ରରେ ଅସୁଥିବା ତରଙ୍ଗ ଭଳି ମହାନ ସଂସ୍କୃତିମାନେ ଉଦିତ ହୁଅନ୍ତି, ଶିଖର କୁ ଉଠି ପୁଣି ଖସି ପଡ଼ି ଅନ୍ୟ ମାନଙ୍କ ର ଉଦୟ କୁ ସୁଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ବାରମ୍ବାର ସଂଘଟିତ ହୋଇ ଏକ ଆବର୍ତ୍ତୀୟ ଧାରା (Cyclical Pattern) ଗ୍ରହଣ କରେ । ଠିକ୍ ସେହି ପରି ଯେପରି ଦିନ-ରାତି ର ଆବର୍ତ୍ତନ ଋତୁ ମାନଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ ।

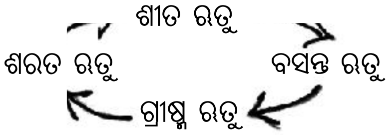

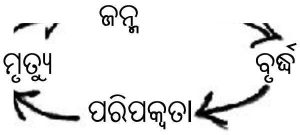

ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ର ରେ ଥିବା ଯୁଗତତ୍ତ୍ୱ ଏହି ଆବର୍ତ୍ତନ ତତ୍ତ୍ୱର ଏକ ଉଦାହରଣ ଅଟେ । ଯୁଗତତ୍ତ୍ୱ କହିଲେ ଏହି ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଆରମ୍ଭ ସତ୍ୟ ଯୁଗରୁ ହୋଇ ତ୍ରେତା, ଦ୍ୱାପର ମଧ ଦେଇ କଳି ଯୁଗରେ ପହଞ୍ଚିଛି । ଏହା ଏକ ଆବର୍ତ୍ତୀୟ ଧାରା ହୋଇଥିବାରୁ କଳି ଯୁଗ ପରେ ପୁନଶ୍ଚ ସତ୍ୟ ଯୁଗ ତ୍ରେତା ଯୁଗ ଇତ୍ୟାଦିର ପୁନରାବୃତ୍ତି ଘଟିବ ।

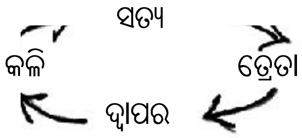

ମିଶର, ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ରୋମାନ ସଭ୍ୟତା ର ଉଦ୍ଭବ ରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମିତ ହେଉଛି ଯେ ସେମାନେ ଜନ୍ମ, ପରିପକ୍ୱତା ଓ ମୃତ୍ୟୁର ଚକ୍ର ମଧ ଦେଇ ଗତି କରିଥିଲେ । ଏହା ମଧ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ସମାଜମାନେ ରାଜନୈତିକ ଉନ୍ନତି ଓ ଅବକ୍ଷୟ ଦେଇ ଗତି କରି ପୁନଶ୍ଚ ସେହି ଚକ୍ରକୁ ଦୋହୋରେଇଥା'ନ୍ତି ।

୩. **ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ତତ୍ତ୍ୱ (Functional Theory)** : ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁସାରେ ସାମାଜମାନେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାରସାମ୍ୟ ଆଡକୁ ଗତି କରିଥା'ନ୍ତି । ସମାଜରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବା ଯେ କୌଣସି ବିରୋଧ ବା ଗଣ୍ଡଗୋଳ କୁ ପ୍ରଚଳିତ ଢାଞ୍ଚାରେ ସାମିଲ କରିଦିଆଯାଏ । ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସ୍ରୋତ ଓ ବାହ୍ୟ ସ୍ରୋତ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଏକ ସ୍ତର ରୁ ଅନ୍ୟସ୍ତର କୁ ନେଇଯା'ନ୍ତି । ଢାଞ୍ଚାଗତ ବିଭାଗୀକରଣ ଓ ସେଥିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ-ଧାରା, ପୃଥକୀକୃତ ଅଂଗ, ନୂଆ ସଂରଚନା ଏକକ ଓ ନୂଆ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ପୁନର୍ବାର ଅତୀତର ଏକକ ମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରିଥା'ନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଶିକ୍ଷା ସଂପର୍କୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ଅତୀତରେ ପରିବାର

ଟୀପ୍‌ପଣୀ

ଦ୍ୱାରା ସଂପାଦିତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍କୁଲ, କଲେଜ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ମାନେ କରୁଛନ୍ତି ।

୪. **ସଂଘର୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱ (Conflict Theory) :** ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ଧାରା ବିଶ୍ୱାସ, ଓ ଆନ୍ତଃ-କ୍ରିୟା ଏକ ବିରୋଧ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ସାମାଜିକ ବିଘଟନକୁ ଆଧାର କରି ଅସ୍ଥିରତା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା କାରକ ମାନଙ୍କୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥାଏ । ଏହା କ୍ଷମତା ଓ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ଅସମ ବଣ୍ଟନକୁ ସଂଘର୍ଷର ମୌଳିକ ସ୍ରୋତ ହିସାବରେ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । କ୍ଷମତାକୁ ଧରି ରଖିଥିବା ସମୁହମାନେ ଏହି "ସ୍ଥିତି-ରକ୍ଷା" ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଏହି ସ୍ଥିତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥା'ନ୍ତି । ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ସମୁହ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘଟୁଥିବା ଏହି ସଂଘର୍ଷ ସମାଜର ଢାଞ୍ଚାରେ ବିଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥା'ନ୍ତି । ତେବେ ଏହି ସଂଘର୍ଷ ଓ ଏହାର ଫଳାଫଳ ରେ ଘଟୁଥିବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ପ୍ରକୃତି ଓ ଗଭୀରତା ର ଅନେକ କାରଣ ଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାମାଜିକ ସଂରଚନା, ଏହାର ସାଂପ୍ରତିକ ସ୍ଥିତି ର 'ଥେସିସ୍' ଭାବେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ଅନ୍ତ-ର୍ନିହିତ ଅନ୍ତର୍ବିରୋଧ ବା ବିରୋଧାବସ୍ଥା ମାନ ଏହାର ଢାଞ୍ଚା କୁ ଆହ୍ୱାନ କରନ୍ତି । ଏହି ଆହ୍ୱାନ କୁ "ଆଣ୍ଟିଥେସିସ୍" କୁହନ୍ତି । ଏହି ସଂଘର୍ଷ ର ସମାଧାନ, "ସିନ୍ଥେସିସ୍" ମାଧ୍ୟମରେ ଏକ ନୂତନ ସାମାଜିକ ଢାଞ୍ଚା ସୃଷ୍ଟି କରେ, ଯେଉଁ ଥିରେ ଉଭୟ 'ଥେସିସ୍' ଓ ଆଣ୍ଟିଥେସିସ୍ ର ଉପାଦାନ ସାମିଲ ଥାଏ । ତେବେ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ସମାଜର ସ୍ଥିରତା କୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ପାରି ନାହିଁ ।

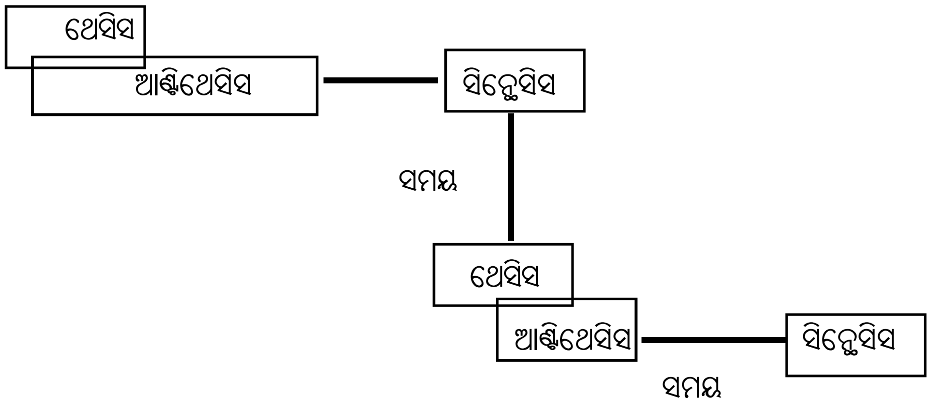

ଏହିପରି ପୁନରାବୃତ୍ତି-.................

୧୮.୫ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଧାରା (Patterns of Social Change)

ଏହା ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧାରା ରହିଛି । ବ୍ୟାପକ ସ୍ତର ରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର କେତେକ ଧାରା ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି ।

୧. **ରେଖୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ :** ଏହି ପ୍ରକାର ର ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଏକ ସ୍ଥିତି ରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥିତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ସରଳ ରେଖୀୟ ପ୍ରଗତି କୁ ଦର୍ଶାଏ ।

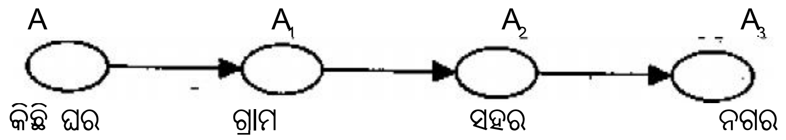

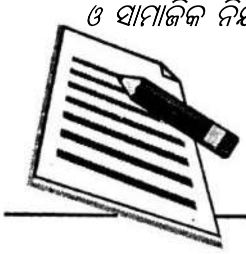

ଉତ୍କର୍ଷ ଦିଗରେ, ସଭ୍ୟତାର ଏକ ଉନ୍ନତ ସ୍ଥିତିକୁ ସମାଜ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗତି କରିଥାଏ । ଏଣୁ ଏହା ଏକ ସରଳ ରେଖୀୟ ଧାରାରେ ଗତି କରିଥାଏ । ଆଗାମୀ କାଲି କ'ଣ ଉଦ୍ଭାବିତ ହେବ ତାହା କେବଳ ଆଜିର ବସ୍ତୁ ଓ ଘଟଣା ବଳୀ ଉପରେ ଆଧାରିତ ନ ହୋଇ ଅତୀତ ର ଉଦ୍ଭାବନ ର ଉପ୍ତତ୍ତି ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୋଇ ଥାଏ । ଯୋଗାଯୋଗ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିକାଶ ର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ, ଟେଲିଫୋନ ମଧ୍ୟ ଏକ ରେଖୀୟ ଧାରା ରେ ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଭୂତଳ ଲାଇନ୍ ରୁ ତାର ବିହୀନ (Cord - less) ସ୍ତର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଶେଷରେ ମୋବାଇଲ ଫୋନସ୍ତର ରେ ପହଞ୍ଚିଛି ।

୨. **ଚକ୍ରୀୟ ବା ଆବର୍ତ୍ତନୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ (Cyclical Change) :** ଟିକେ ପାଖେଇ କରି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମାନ ବାରମ୍ବାର ସଂଘଟିତ ହେଉଥିବା ଏକ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ସମୁହର ଏକ ଆବର୍ତ୍ତନୀୟ ବା ଚକ୍ରୀୟ ଧାରା, ଯେପରିକି ଋତୁଚକ୍ର ର ଗତି, ଦିନ-ରାତି ହେବା, ଫସଲ ବୁଣା ଓ ଅମଳ ଇତ୍ୟାଦି ।

୩. **ଦୋଳାୟ ମାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ (Fluctuating Change) :** ଯେତେବେଳେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଗତି ଆଡକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲା ପରେ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଗତି କରେ ସେତେବେଳେ, ତାହାକୁ ଦୋଳାୟମାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦରେ, ଏହି କ୍ରମରେ ହେଉଥିବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ପ୍ରବୃତ୍ତି ସ୍ଥିର ହୋଇନଥାଏ, ପରନ୍ତୁ କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ହେଉଥିବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଭଳି ଅସ୍ଥିର ଓ ଏପଟ ସେପଟ ହୋଇ ଉତ୍ଥାନ ଓ ପତନ ଦିଗରେ ଗତି କରିଥାଏ । ଏହା ପ୍ରଚଳିତ ପରିସ୍ଥିତି ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ । କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ହୋଇଥିବା ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରଗତି ମୂଳକ ଉଦ୍ଭାବନ ସବୁ ମୌସୁମୀ ବର୍ଷା ର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଫଳରେ ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଯାଏ ।

ପାଠ୍ୟଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୧୮.୪

ଏକ ବାକ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ ।

୧. ଚକ୍ରୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ଏକ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

____

____

୨. ଦୋଳାୟ ମାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କ'ଣ ?

____

____

୩. ଚକ୍ରୀୟ / ଆବର୍ତ୍ତନୀୟ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନର ତତ୍ତ୍ୱ / ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କର ।

____

____

୪. ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନର ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କର ।

____

____

୫. ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ତିନିଟି ତତ୍ତ୍ୱ /ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ର ନାମ ଲେଖ ।

____

____

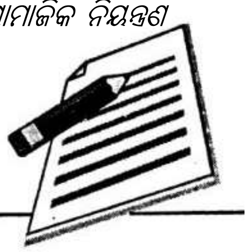

ଟୀପ୍ପଣୀ

ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଆପଣ ମାନେ ଜାଣି ସାରିଛନ୍ତି ଯେ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି ଏକ ସର୍ବ ବ୍ୟାପୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ସମୟ ର ପ୍ରବାହ ରେ ଏହା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଧାରା / ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଆପଣ ମାନେ, ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନୀ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା, ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ସ୍ୱଭାବ ଓ ପରିମାଣ କୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଧାରଣା ଓ ପଦ (ଶବ୍ଦ) ମାନଙ୍କ ସହିତ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ ହୋଇସାରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଛି ସମାଜରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ କେଉଁ କେଉଁ କାରକ ମାନେ ଦାୟୀ । ଆଗାମୀ ଅଧ୍ୟାୟ ରେ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନର କେତେକ ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରକ୍ରିୟା ମାନଙ୍କର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି ।

କ'ଣ ଶିଖିଲେ

- ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି କେବଳ ସେହି ସବୁ ବିକଳ୍ପ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ, ଯାହା ସମାଜ ଓ ଏହାର ସଂସ୍କୃତିରେ ସଂଘଟିତ ହୁଏ ।
- ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମାଜରେ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ହାର ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ର ହୋଇଥାଏ ।
- ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗକୁ ଜାଣିଶୁଣି ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରାଯାଏ ।
- ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏକ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ ।
- ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କୁ ଏକ ନିରପେକ୍ଷ / ତଟସ୍ଥ ଧାରଣା ଭାବରେ ବୁଝାଯାଏ ।
- କ୍ରମ-ବିକାଶ ମଧ୍ୟରେ, ମୂଳତଃ ଉଭୟ ଆକାର ଓ ସଂରଚନା ରେ ଘଟୁଥିବା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାମିଲ ଥାଏ । ତେଣୁ କ୍ରମ-ବିକାଶ ହେଉଛି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗରୁ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଦର୍ଶାଉଥିବା ନିରନ୍ତରତା ର ଏକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
- ବିପ୍ଳବ ହେଉଛି ଏକ ଆକସ୍ମିକ ଓ ଇତଃସ୍ତତ ଘଟଣା, ଯାହା ପ୍ରଚଳିତ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଉତ୍ପାଟନ କରି ଥାଏ । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଆସିଥାଏ ।
- ବିପ୍ଳବ ର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ଏକ ଅନ୍ୟାୟ-ଅତ୍ୟାଚାର-ଶୋଷଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମାଜରୁ ଲୋକଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ।
- ପ୍ରଗତି ହେଉଛି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦିଗରେ ଘଟୁଥିବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଆଶା କରାଯାଇଥିବା ଜୀବନ-ମୂଲ୍ୟବୋଧର ପରିପୂରଣ କୁହାଯାଏ ।
- ପ୍ରଗତି ଦୁଇଟି କାରକ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ -ଲକ୍ଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବ (nature of the end) ଓ ଏହା ଠାରୁ ଆମର ଦୂରତା (Our distance from it)
- ବିକାଶ ହେଉଛି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗର ଯୋଜନାକୃତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ଏକ ରଣ-କୌଶଳ, ଯାହା ସମାଜ ର ସଦସ୍ୟ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଣାକରାଯାଏ ।
- ବିକାଶ ହେଉଛି ଏକ ମୂଲ୍ୟ-ଯୁକ୍ତ ଧାରଣା (Value - Loaded Concept) ଯାହା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମାଜର ସାମାଜିକ-ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ଆବଶ୍ୟକତା ସବୁକୁ ବିଚାରକୁ ନେଇଥାଏ ।
- ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧାରା ରହିଛି, -
  ୧. ରେଖୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ
  ୨. ଚକ୍ରୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ
  ୩. ଦୋଳାୟ ମାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ।
- ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ଚାରିଟି ମୁଖ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ହେଲା -

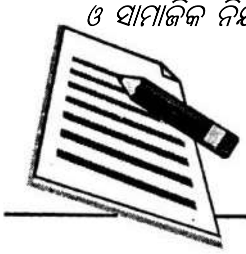

୧. କ୍ରମ-ବିକାଶ ତତ୍ତ୍ୱ
୨. ଚକ୍ରୀୟ / ଆବର୍ତ୍ତନୀୟ ତତ୍ତ୍ୱ
୩. ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ତତ୍ତ୍ୱ
୪. ସଂଘର୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱ

ପାଠ୍ୟାନ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧. ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ଲକ୍ଷଣ ମାନ ଦର୍ଶାଅ ।

୨. କ୍ରମ-ବିକାଶ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଅ ।

୩. "ପ୍ରଗତି" ଓ "ବିକାଶ" ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଛ'ଗୋଟି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲେଖ ।

୪. ସମାଜରେ ବାରମ୍ବାର ଦେଖାଯାଉଥିବା ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ଧାରାକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କର ।

୫. ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ର ସଂଘର୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱ କୁ 125 ଶବ୍ଦରେ ବୁଝାଅ ।

ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦାବଳୀ (GLOSSARY)

୧. ଅବସ୍ଥାନ୍ତର (Variation) : ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ।

୨. ତଟସ୍ଥାବସ୍ଥା (Neutral Position) : ନିରପେକ୍ଷ ରହିବା ଯାହାକି ସକାରାତ୍ମକ ବା ନକାରାତ୍ମକ ହୋଇନଥାଏ ।

୩. Transition : ଏକ ସ୍ଥିତି ରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥିତିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ।

୪. ପୁନର୍ଜାଗରଣ (Emancipation) : ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ସମାଜର ରକ୍ଷଣ ଶୀଳତା ରୁ ମୁକ୍ତ ରହିବା ।

୫. ନୈସର୍ଗିକ (Intrinsic) : ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକୀୟ ସହିତ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ରହିବା ।

୬. ଅଣ-ପଶ୍ଚାତ୍ ଗତି (Irreversible) : ପୂର୍ବକୁ ଫେରି ହେଉନଥିବା ।

୭. ଶୋଷଣ-ପୂର୍ଣ୍ଣ (Oppressive) : ନିର୍ଦ୍ଦୟ, କଠୋର ତଥା ନିୟନ୍ତ୍ରକ

୮. ପୁନଃ ସ୍ଥାପନ (Restoration) : ମୌଳିକ ସ୍ୱରୂପ କୁ ଫେରିବା ।

୯. ଦୃଢ଼ ପୁନଃ ପ୍ରଚଳନ (Reinforcement) : ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରଚଳିତ କରିବା ।

୧୦. ରଣ କୌଶଳ (Strategy) : କାର୍ଯ୍ୟ-ଯୋଜନା ପରିଚାଳନା ଓ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ।

୧୧. ମୂଲ୍ୟ-ଯୁକ୍ତ (Value-Loaded) : ଏକ ଧାରଣା ର ବ୍ୟକ୍ତି-ପରକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା (Subjective interpretations) ବିଶେଷ କରି ସକାରାତ୍ମକ ଓ ଉତ୍ତମ ।

୧୨. କଳିଯୁଗ : ଏକ ଅନ୍ଧକାର ମୟ ଯୁଗ, ଯେଉଁ ଠାରେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ନ୍ୟାୟ ଉପରେ ଅସତ୍ୟ ଅଧର୍ମ ଅନ୍ୟାୟର ବିଜୟ ହୋଇଥାଏ ।

୧୩. ବେଦ : ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଚାରିଟି ମୌଳିକ ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

୧୪. ସତ୍ୟଯୁଗ : ଏହା ଏକ ସମୟାବଧି, ଯେଉଁ ଥିରେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ନ୍ୟାୟର ବିଜୟ ହୋଇଥାଏ ।

୧୫. ଥେସିସ୍ - ପ୍ରମାଣିତ, ତଥା ପ୍ରମାଣ କରାଯିବା କୁ ଥିବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

୧୬. ଆଣ୍ଟିଥେସିସ୍ - ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ବା ଚିନ୍ତାଧାରା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ।

ଟୀପ୍‌ପଣୀ

୧୭. ସିନ୍ଥେସିସ୍ : ଏକ ମିଶ୍ରିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଯେଉଁ ଥିରେ ଉଭୟ ଥେସିସ୍ ଓ ଆଣ୍ଟିଥେସିସ୍ ର ଉପାଦାନ ମାନ ସାମିଲ ଥା'ନ୍ତି ।

୧୮. ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ-ତତ୍ତ୍ୱ (Dialectics) : ବିଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ର ସଂଘର୍ଷ ।

୧୯. ବିବିଧତା (Diversity) : ଭିନ୍ନତା

୨୦. ତର୍କ ସଂଗତ (Rational) : ତର୍କ ଆଧାରିତ, ବିଚାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପାଠ୍ୟଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀମାନଙ୍କର ଉତ୍ତର

୧୮.୧

୧. ସ୍ଥିର / ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ

୨. ମୂଲ୍ୟ-ନିରପେକ୍ଷ

୩. ଆନ୍ତଃ କ୍ରିୟା ମାନ

୪. ଢାଞ୍ଚା ବା ସଂରଚନା

୫. ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ (Universe)

୧୮.୨

୧. ଭୁଲ,   ୨. ଠିକ୍,   ୩. ଠିକ୍,   ୪. ଭୁଲ୍

୧୮.୩

୧. ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କହିଲେ କେବଳ ସେହି ସବୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କୁ ବୁଝାଏ, ଯାହା ସମାଜର ସଂସ୍କୃତି, ସଂରଚନା ଓ ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ ରେ ଦେଖାଯାଏ ।

୨. (କ) ଏହା ଏକ ସର୍ବ ବ୍ୟାପୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ ।

(ଖ) ଏହା ସବୁ ଠାରେ ସମ-ପ୍ରକାରରେ ଘଟି ନ ଥାଏ ।

(ଗ) ଏହାର ସମୟ ବ୍ୟବଧାନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

(ଘ) ଏହା ଏକ ମୂଲ୍ୟ-ନିରପେକ୍ଷ ଧାରଣା ।

୩. କ୍ରମ ବିକାଶ ହେଉଛି, ଏକ ସମୟାବଧିରେ ସମାଜର ସ୍ୱରୂପ, ସାମର୍ଥ୍ୟରେ, ସରଳ ରୁ ଜଟିଳ ଦିଗରେ ହେଉଥିବା ପ୍ରଗତି ମୂଳକ ବିଭାଗୀ କରଣ ।

୪. ବିପ୍ଳବ ହେଉଛି ପ୍ରଚଳିତ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଘଟୁଥିବା ଦ୍ରୁତ, ଆକସ୍ମିକ, ଇତଃସ୍ତତ ତଥା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯାହା ନୂତନ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଜନ୍ମ ଦିଏ । ଏହାର ବିପରୀତ, ବିରୋଧ-ବିପ୍ଳବ ହେଉଛି ସେହି ସବୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯାହା ବିପ୍ଳବ ପୂର୍ବର ପୁରାତନ ଓ ପାରଂପାରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କୁ ପୁନଃ-ସ୍ଥାପନ କରିଥାଏ ।

୫. ପ୍ରଗତି ହେଉଛି ଏକ ସଂଚାଳନ ଯାହା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗରେ, (ସକାରାତ୍ମକ ଓ ତାର୍କିକ ବିଚାର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ) ଗତିକରି ଏକ ଚୁଡ଼ାନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଥାଏ । ବିକାଶ ହେଉଛି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗରେ କରାଯାଉଥିବା ଯୋଜନାକୃତ ପରିବର୍ତ୍ତନର ରଣ-କୌଶଳ, ଯାହା ସମାଜର

ସବୁ ସଦସ୍ୟ ଆଶା କରିଥା'ନ୍ତି ଓ ଯାହା କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ବିଶେଷରେ ସୀମିତ ନ ରହି ସମଗ୍ର ସମାଜ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇଥାଏ ।

୧୮.୪

୧. ବ୍ୟାପାର ରେ ଉନ୍ନତି ହୁଏ, ତାହାର ପତନ ହୁଏ; ବ୍ୟବସାୟିକ, ବ୍ୟାପାରିକ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ବଢେ, ଶିଖର ରେ ପହଞ୍ଚେ, ପୁଣି ତଳକୁ ଖସେ ଓ ପୁନର୍ବାର ମୂଳ ରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

୨. ଯେତେବେଳେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଗତି ଆଡ଼କୁ ଗତିକରି ବା ପରେ ପୁନଃ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ସମର୍ଥିତ ଓ ଅସମର୍ଥିତ ପରିସ୍ଥିତି ଆଧାରରେ ଉତ୍ଥାନ-ପତନ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗତି କରେ, ସେତେବେଳେ ଏହାକୁ ଦୋଳାୟମାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ ।

୩. ଏହାର ଏକ ଉପଯୁକ୍ତ ଉଦାହରଣ ହେଲା କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉନ୍ନତି-ଜୈବିକ ଖତର ବ୍ୟବହାର ସମୟ ରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାସାୟନିକ ସାର ର ବ୍ୟବହାର ସ୍ଥିତିରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ଏହା ପୁନର୍ବାର ସେହି ଜୈବିକ ଖତ ବ୍ୟବହାର ସମୟକୁ ଫେରି ଆସିଛି ।

୪. ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଇ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନୀ ମାନେ ଯେଉଁ ଚାରିଟି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ / ତତ୍ତ୍ୱ ର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଥା'ନ୍ତି । ସେମାନେ ହେଲେ -

(କ) କ୍ରମ-ବିକାଶ ତତ୍ତ୍ୱ

(ଖ) ଚକ୍ରୀୟ / ଆବର୍ତ୍ତନୀୟ ତତ୍ତ୍ୱ

(ଗ) ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମକ ତତ୍ତ୍ୱ

(ଘ) ସଂଘର୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱ ।